

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/303924020>

Улогата на префиксите во мултипликативната видска конфигурација (МВК) на сложените семантеми од прв степен (сложеност од прво рамниште)

Article · January 2012

CITATIONS

0

READS

9

1 author:

Violeta Janusheva

University "St. Kliment Ohridski" - Bitola

95 PUBLICATIONS 31 CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Accentual units and clitic expressions [View project](#)

PROBLEMS ARISING FROM THE WIDESPREAD SIMPLIFIED VIEW OF THE TRANSLATION PROCESS [View project](#)

Виолејџа Јанушева

УЛОГАТА НА ПРЕФИКСИТЕ ВО МУЛТИПЛИКАТИВНАТА ВИДСКА КОНФИГУРАЦИЈА (МВК) НА СЛОЖЕНИТЕ СЕМАНТЕМИ ОД ПРВ СТЕПЕН (СЛОЖЕНОСТ ОД ПРВО РАМНИШТЕ)

Апстракт: Во трудот се претставува значењето на префиксите во МВК на сложените семантеми од прв степен, од првото рамниште на сложеност во македонскиот јазик, се даваат модели на префиксирани мултипликативни сложени семантеми од прв степен и се определуваат формалните показатели на овие структури за изразување на МВК, групирани според структурната и семантичката сложеност.

Клучни зборови: мултипликативна видска конфигурација, мултипликација, момент, префикс.

1. Општи податоци

Појдовна основа на овој труд се семантички ориентираните испитувања за глаголскиот вид во македонскиот јазик¹.

Мултипликативната видска конфигурација, според семантичката теорија за видот, го претставува сложениот несвршен вид во кој доминира континуумот. Нејзината логичката дефиниција, *се случува нешто повеќејайи (од X)* или *се случува P, P, P, ...*, означува мултиплицирање на моментот² во дејството, на настанот или на ситуацијата сфатени како момент, кај конфигурациите со доминантa момент и кај конфигурациите со доминантa континуум³. На пример, *чука на масаџа - се случува x да ѝ прави чук + да ѝ прави чук + да ѝ прави чук + ... на масаџа*.

¹ За семантичката теорија на глаголскиот вид и за семантичките испитувања на видот во македонскиот јазик, в. С. Каролак, 1994, 1997, Љ. Спасов, 1996, 2005, И. Пановска-Димкова, 2003, С. Тофоска, 2005, В. Јанушева, 2009

² Поимот „момент“ се прифаќа со значењето што го има во секојдневната комуникација - многу кратко траење на дејството претставено со глаголската семантема, неодреден краток период на време, мигновено дејство и сл., без да се определува времетраењето на тој момент

³ Во трудот акцентот е ставен на првотот момент, а сфаќањето на настанот како момент не се разгледува, в. В. Јанушева, 2009

Надредената видска вредност, континуумот, е претставена преку исказот *се случува нешто*. Според Каролак (Каролак, 1997), континуативноста е дел од релативно апстрактна семантичка компонента, односно компонента на процесот „се случува“. Во рамките на овој континуум се мултиплицира моментот. Подредениот моментен вид е претставен преку делот *йовекейаша*, кој го означува дејството, односно моментот што се повторува во времето. Дејството се претставува како серија моменти или како серија еднократни акти, при што еден момент претставува завршен акт од низата акти што го сочинуваат дејството. Мултипликацијата, значи, претставува множество поврзани моменти на временскиот континуум.

Простиот момент претставува еднократен акт кој се мултиплицира во рамките на временскиот континуум – станува збор за регуларно (потребно) повторување, инхерентно на глаголската семантика.

Во трудот се претставува значењето на префиксите во МВК на сложените семантики од прв степен, од првото рамниште на сложеност, се даваат модели на префиксирани мултипликативни сложени семантики од прв степен и се определуваат формалните показатели на овие структури за изразување на МВК, групирани според структурната и семантичката сложеност⁴. Притоа, не се прави инвентаризација, туку се наведуваат одредени модели и се анализираат само некои покарактеристични примери.

2. Метод на анализа. Префиксите и МВК

Во анализата се поаѓа од сфаќањето на Каролак (Каролак, 1997: 54) за семантичкиот статус на граматичките морфеме. Граматичките морфеме ги изделува во две групи: морфеме што имаат семантичка вредност, односно морфеме што имаат одредена видска вредност и морфеме со структурна функција, односно морфеме што немаат видска вредност. МВК се изразува со двоморфемска структура составена од коренска морфема со моментна видска вредност и суфикс кој изразува континуативна видска вредност (Км + Ск)⁵.

Префиксите, додадени на коренските морфеме со моментна видска вредност, се морфеме кои имаат моментна видска вредност, односно морфеме кои ја рефлектираат видската вредност на коренската морфема и кои не внесуваат дополнително лексичко значење, на е-

⁴ Во трудот не се разгледуваат мултипликативните сложени семантики од прв степен со два префикса во својот состав

⁵ За МВК и за двоморфемските мултипликативни сложени семантики од прв степен, в. В. Јанушева, 2011. Мултипликативната видска конфигурација на сложените семантики од прв степен (сложеност од прво рамниште), стр. 101-114, во Зборник на трудови: Категории на глаголската множественост во словенските и во несловенските јазици

сфаќаат како семантички празни префикси. Според тоа, префиксите имаат само структурна функција, односно го зголемуваат бројот на морфемите од кои е составена семантемата, без притоа да ја менуваат видската вредност на семантемата – префиксираниот мултипликативен семантика и понатаму останува со иста видска вредност – сложена семантика од прв степен, со две автономни видски вредности: момент и континуум, сп. *вика* и *йовикува* > двоморфемска vs триморфемска структура.

Покрај оваа функција на семантички празни префикси, кај префиксираниите мултипликативни сложени семантики од прв степен, префиксите имаат улога и на т.н. префикси-амалгами кои, покрај тоа што ја рефлектираат видската вредност на коренската морфема, внесуваат одредено лексичко значење, најчесто адвербијално, на пример: *зачукува* > триморфемска структура со две автономни видски вредности. Префиксот ја рефлектира видската вредност на коренската морфема, но внесува и дополнително лексичко значење – почеток на дејството, односно почеток на мултипликацијата. На оваа функција на префиксите укажува и Конески, (в. Конески, 1987: 387-404)⁶. Во определување на дополнителните значења што ги внесуваат префиксите, се поаѓа од сфаќањето на Спасов за префиксот-амалгам, кој може да биде модификациски, односно да внесува дополнително значење кон основната лексема, и мутациски, односно да именува нов десигнат, (в. Спасов 2005: 40-41).

3. Анализа и дискусија. Семантичка сложеност на мултипликативната видска конфигурација – модели на сложени префиксирани мултипликативни семантики од прв степен на сложеност – сложеност од прво рамниште⁷

3.1. Триморфемски сложени мултипликативни семантики од прв степен (прво рамниште на сложеност) – префикс со моментна видска вредност + коренска морфема со моментна видска вредност + суфикс со континуативна видска вредност

Кога на коренската морфема со моментна видска вредност⁸, на пример, на *чук-*, ќе ѝ се додаде префикс со моментна видска вредност, на пример, *за-* и суфикс со континуативна видска вредност *-ува*, се добива

⁶ Префиксите можат да не го менуваат видот на глаголот, туку само да внесуваат одредени значења кон основното значење на глаголот, а ова укажува на префиксите кои немаат лексичко значење, в. Конески, 1987 и Спасов, 2005

⁷ Првото рамниште на сложеност се однесува на мултипликацијата на семантички процес момент. Семантички простиот момент се лоцира во коренската морфема, во суфиксот и во префиксот. Во анализираниите примери се јавуваат префиксирани мултипликативни сложени семантики од прв степен, кои не се забележани во РМЈ или се регистрирани во РМЈ со друго значење

⁸ За корпусот на коренски морфеме со моментна видска вредност, в. В. Јанушева, 2011

триморфемска мултипликативна сложена семантема од прв степен *зачукува*. Коренската морфема го претставува еднократниот акт (моментот), префиксот ја рефлектира видската вредност на коренската морфема, односно има неутрализирана видска вредност, но внесува дополнително лексичко значење на почеток на дејството, односно на почеток на мултипликацијата, а континуативниот суфикс *-ува* го означува траењето на мултипликацијата на временскиот континуум. Семантемата е триморфемска, но и понатаму има две автономни видски вредности - континуум и момент. Носители на видската вредност се коренската морфема со моментна видска вредност, и суфиксот со континуативна видска вредност:

В-: мутациски > насоченост - се става нешто внатре во нешто: *в-џаз-ува*, *в-кой-ува*: ... а и ноктите ни растат ко на кучиња. Си ги *вкојуваме* во месата ... (НТ, 263).

До-: семантички празен: *до-вик-ува*; мутациски > *до-вик-ува се*: И мажите си збореа, напати се пресегаа и *се довикуваа* преку масата ... (Р, 251); модификациски > се додава уште нешто, на пример, со фрлање, со сечење: *до-фрл-ува*, *до-сек-ува*⁹; мутациски > *до-фрл-ува*¹⁰; модификациски > крајна фаза од вршењето на дејството (пред да стигне дејството до определена цел): *до-бер-ува*, *до-џраб-ува*, *до-џреб-ува*, *до-џрм-ува*, *до-кой-ува*, *до-лиж-ува*, *до-сек-ува*, *до-сеч-ува*, *до-скок-ува*, *до-срк-ува*, *до-сџруж-ува*: Го *доџребуваа* јадењето од тенџерето; Доаѓам, еве го *доскокувам* последниот круг. Парафразата, на пример, на *доскокува* - *се случува x да ѝ прави скок + x да ѝ прави скок + ...* (x скока, ќе скока уште извесно време, по што се очекува скокањето да престане) укажува на отворената можност за испитување на релациите на МВК со ТЛК и со ЛВК.

За-: мутациски > насоченост (се става нешто некаде): *за-бог-ува*, *за-буц-ува*, *за-дуј-ува*, *за-кой-ува*, *за-фрл-ува*, *за-цај-ува*: Го криеме оружјето ... Го *закојуваме* и на некои отцедни места во шумата. (НТ, 18); Ги *закојуваме* кутиите в земја, а оданде ми викаат ... (НТ, 44); семантички празен > *за-џаз-ува*: По тој ден не ги одведоа на брегот да *заџазуваат* во морето ... (ЦС, 52); модификациски > површност, мала мера на дејството: *за-сек-ува*¹¹; модификациски > почеток на дејството (инхоативна мултипликативност): *за-бер-ува*, *за-блеј-ува*, *за-врек-ува*, *за-џраб-ува*, *за-џрак-ува*, *за-џрач-ува*, *за-џреб-ува*, *за-џриз-ува*, *за-џрм-ува*, *за-џуџ-ува*, *за-џук-ува*, *за-џаз-ува*, *за-дуј-ува*, *за-ик-ува*, *за-кашл-ува*, *за-ким-ува*, *за-клеј-ува*, *за-клим-ува*, *за-лај-ува*, *за-лиж-ува*, *за-мрд-ува*, *за-мук-ува*, *за-џрей-ува*, *за-џук-ува*, *за-рж-ува*, *за-рик-ува*, *за-сеч-ува*, *за-сек-ува*, *за-*

⁹ Семантемата „сече“, во зависност од контекстот, може да ја покажува и ТЛК, а тоа го отвора полето за испитување на меѓусебните релации на МВК и ТЛК, в. В. Јанушева, 2009

¹⁰ За видот на префиксот-амалгам, како мутациски или модификациски, во овие случаи, одлучува контекстот.

¹¹ Овие семантички можат, во зависност од контекстот, да се сфаќаат дека означуваат и почеток на дејството, односно почетна фаза од вршењето на дејството.

свейќ-ува, *за-сџруж-ува*, *за-џреб-ува*, *за-џрой-ува*, *за-фрл-а*, *за-фрч-ува*, *за-цај-ува*, *за-циц-ува*, *за-црк-ува*, *за-чкрај-ува*, *за-чкрџ-ува*, *за-чкрџ-ува*, *за-чук-ува*, *за-ивак-ува*, *за-шиб-ува*, *за-шлак-ува*, *за-шлај-ува*, *за-шмрк-ува*, *за-шиџиј-ува*, *за-шиџрак-ува*, *за-шиџрек-ува*: ... дали од камчињата што му се *забуцуваа* во месото на колената ... (ЦС, 67); Жените се наведнуваа ... и сите *заџрабуваа* земја меѓу прстите ... (П, 13); Со едната рака *засекуваа* танок лист од момирокот ... (НТ, 222).

Из-: семантички празен >: *из-вик-ува*: Напред се *извикуваа* пароли ... (НТ, 295); Децата со дигнати раце *извикуваа* барање „Сите деца во училиште!“ (Ш, 277); мутациски > насоченост од некаде надвор: *ис-фрл-а*: Не знаеш колку отсечно ги *исфрлаше* нозете... (НТ, 119); модификациски > целосност во извршувањето на дејството и засиленост, голема мера на вршење на дејството: *из-џаз-ува*, *из-џреб-ува*, *из-џриз-ува*, *из-дуј-ува*, *из-лиж-ува*, *из-мак-ува*, *из-риј-ува*, *и-сек-ува*, *и-сеч-ува*, *и-кашл-ува*, *и-клеј-ува*, *и-кой-ува*, *и-џлук-ува*, *и-џук-ува*, *и-џреб-ува*, *и-сџруж-ува*, *и-цај-ува*, *и-циц-ува*, *и-шиџиј-ува*.

На-: мутациски > означува насоченост (се става нешто некаде): *на-бог-ува*; мутациски > дејството се врши врз нешто: *на-џаз-ува*, *на-фрл-а*¹²; модификациски > дејството се врши во мала мера: *на-џреб-ува*, *на-џриз-ува*, *на-кас-ува*, *на-кашл-ува*, *на-куц-ува*: Од погледите струшките моми како да се препинаат та, чиниш, *накуцуваат* во одењето... (Р, 53); Се *накашлуваме*, ги подвикуваме нивните имиња, ама нема никој ... (НТ, 221); модификациски > дејството се врши во голема мера: *на-бер-ува*, *на-вик-ува*, *на-џреб-ува*, *на-дрџ-ува*, *на-кой-ува*, *на-лај-ува*, *на-лај-ува*, *на-лиж-ува*, *на-мак-ува*, *на-џлук-ува*, *на-џук-ува*, *на-рик-ува*, *на-риј-ува*, *на-сек-ува*, *на-сеч-ува*, *на-скок-ува*, *на-срк-ува*, *на-сџруж-ува*, *на-џрой-ува*, *на-циц-ува*, *на-фрл-а*, *на-шлак-ува*, *на-шиџиј-ува*: Гробарите... земјата ја *нафрлаа* со лопатите на сандакот... (П, 13).

Над-: модификациски > дејството се извршува во повеќе од одреден степен: *над-бер-ува*, *над-вик-ува*, *над-риј-ува*, *наџ-кой-ува*, *наџ-скок-ува*, *наџ-фрл-а*: Се *надберуваме* со Оливера Поточка и... (НТ, 225).

О-, Об-, Од-: семантички празен: *оџ-чук-ува*, *оџ-сек-ува*, *оџ-сеч-ува*: ... мозокот засилено *оџчукува* сигнали... (Р, 136); мутациски > дејство спротивно на она што се изразува со основата: *од-џриз-ува*, *оџ-фрл-а*, *оџ-кой-ува*; мутациски > насоченост (од некаде): *од-џриз-ува*, *оџ-сек-ува*, *оџ-сеч-ува*, *оџ-скок-ува*; модификациски > опфаќање на дејството: *о-бер-ува*, *об-лиж-ува*, *о-џраб-ува*, *о-џреб-ува*, *о-џриз-ува*, *о-лај-ува*, *о-лиж-ува*, *оџ-кой-ува*, *оџ-сек-ува*, *оџ-сеч-ува*, *о-шлак-ува*, *о-чеш-ува*: Го мрцкаат носот во танките чорби, ги *оближуваат* лажиците... (НТ, 233).

По-: семантички празен: *по-вик-ува*, *по-џдрџ-ува*; модификациски > дејството се врши во мала мера или се врши извесно време.

¹² Во зависност од контекстот, овие семантички можат да се разгледуваат и како семантички со модификациски префикс што означува дека дејството се врши во голема мера.

Станува збор за мултипликативна лимитативност, а тоа значи дека дејството се врши извесно време (па прекинува), па пак се врши извесно време (па прекинува), па пак се врши извесно време итн.: *йо-бод-ува, йо-џаз-ува, йо-џрак-ува, йо-џрач-ува, йо-џреб-ува*¹³, *йо-џриз-ува, йо-џук-ува, йо-кашл-ува, йо-лај-ува, йо-лиж-ува, йо-илук-ува, йо-сек-ува, йо-сеч-ува, йо-ипрой-ува, йо-чеш-ува*: И плу, плу, ќе ме *йоилукуваат* за од зарек, за од лоши очи. (НТ, 39). И овој префикс отвора можности за испитување на меѓусебните релации на МВК со ЛВК.

Под-: модификациски > дејството се врши во мала мера: *йод-бер-ува, йод-вик-ува, йод-џаз-ува, йод-џриз-ува, йод-гуй-ува, йоит-кас-ува, йоит-кашл-ува, йоит-кој-ува, йоит-свейн-ува, йоит-сек-ува, йоит-сеч-ува*: ...на секое лавнување на кучињата се разбудуваат... и *йоикашлуваат*. (П, 33). Овој контекст е индикативен за повеќезначноста¹³ на префиксираните мултипликативни семантеми. Семантемата *йоикашлуваат* ја покажува МВК. Но, ако се земе предвид поширокиот контекст, а особено улогата на одредени прилошки определби како придружни показатели на хабитуалноста (на секое лавнување), се покажува дека во контекстот семантемата првенствено ја покажува ХВК која е надградена врз МВК, *Х е иаков шито (коџа) се случува Р*, а *Р* е составено од истородните *Р, Р, Р, ...*, односно станува збор за хабитуално дејство кое во себе содржи и мултипликација, (в. Пановска-Димкова, 2003: 59-60)¹⁴. Контексти од овој тип укажуваат на потребата од натамошни испитувања на меѓусебните релации на МВК и ХВК: Мирче гледа во него и ја *йодџризува* устата. (П, 46); Се накашлуваме, ги *йодвикуваме* нивните имиња, ама никој... (НТ, 221).

Пре-: мутациски > насоченост, дејството преминува по нешто, преку нешто или низ нешто: *йре-сек-ува, йре-сеч-ува, йре-скок-а, йре-кас-ува, йре-џриз-ува, йре-џаз-ува*: Нешто како да ми шепна на уво: „Бегај Јоне, дури имаш пат за бегане“. И *йрескокам* човечки трупови... (П, 166); ...и си ги *йрекасуваше* усните. (ЦС, 35); Јас офкам, си ги *йреџизувам* вилиците, да не чуе Јон, да не чуе никој. (П, 35); мутациски > *йре-фрл-а*: ... и кога му предложи писма да *йрефрла* преку граница ...прстите си ги кршеше и долната уста си ја касаше ... (Р, 364); модификациски > повторно вршење на дејството: *йре-џаз-ува, йре-гуй-ува, йре-кој-ува, йре-риј-ува, йре-скок-ува, йре-фрл-а, йре-чук-ува*.

При-: модификациски > дејството се врши во мала мера: *йри-бер-ува, йри-џрм-ува, йри-кој-ува, йри-лај-ува, йри-илук-ува, йри-йук-ува, йри-ипрой-ува*: ...некои само мрзеливо *йрилајуваат*, ама и во лаењето се чудат. (П, 130); Не знаеш дали грми или некој топ *йријукува*. (НТ, 105); модификациски > почеток на дејство: *йри-йук-ува, йри-ипрой-ува*.

Про-: мутациски > насоченост (внатре низ нешто): *йпро-бод-ува, йпро-гуй-ува*; модификациски > дејството се врши во мала мера: *йпро-бер-ува, йпро-џриз-ува, йпро-џрм-ува, йпро-колв-ува, йпро-мрд-ува, йпро-илук-ува, йпро-сек-ува, йпро-сеч-ува, йпро-чеш-ува, йпро-чешл-ува*.

Раз-: мутациски > насоченост на различни страни: *рас-фрл-а, раз-џреб-ува*; мутациски: *раз-џраб-ува, раз-џаз-ува, ра-сек-ува, ра-сеч-ува, рас-кој-ува, рас-йрей-ува*: Има куче и куче, вели Доксим Тренчески и уште го *расйрейува* огнот. (П, 133); Одвај го *разџазувам*, за да појдам до гробот на Ангелета. (П, 63); модификациски > почеток на дејството придружено со нијанса на засиленост: *раз-блеј-ува, раз-вик-ува, раз-враж-ува, раз-врек-ува, раз-џаз-ува, раз-џрак-ува, раз-џук-ува, раз-грй-ува, раз-лај-ува, раз-лај-ува, раз-молскоит-ува, раз-мрд-ува, раз-мук-ува, раз-рик-ува, раз-риј-ува, рас-кашл-ува, рас-квак-ува, рас-клеј-ува, рас-клоц-ува, ра-скок-ува, рас-крак-ува, рас-крек-ува, рас-илук-ува, рас-йрей-ува, рас-йук-ува, рас-йреб-ува, рас-йуй-ува, рас-чеш-ува, рас-чук-ува, ра-шиџрак-ува*: ...друг некој да направеше прекршок, а таа нему му се *развикуваше* ... (ГВ, 15); И во последниот пример, ХВК се надградува врз МВК.

С-: модификациски > почеток на дејството: *с-вик-ува, с-кашл-ува, с-клеј-ува, с-клоц-ува, с-клук-ува, с-кој-ува, с-крек-ува, с-кри-ува, с-лај-ува, с-мрд-ува, с-йрей-ува, с-рж-ува, с-рик-ува, с-риј-ува, с-ипрой-ува, с-црк-ува, с-чук-ува*; модификациски > вршење на дејството во мала мера: *с-кри-ува*.

3.1.2. Четириморфемски сложени мултипликативни семантеми од прв степен (прво рамниште на сложеност) – префикс со моментна видска вредност + коренска морфема со моментна видска вредност + суфикс со моментна видска вредност + суфикс со континуативна видска вредност

Кога на коренската морфема со моментна видска вредност, на пример, на *чук-*, ќе ѝ се додаде префикс со моментна видска вредност, на пример, *йог-*, суфикс со моментна видска вредност¹⁵, на пример, *-н-*, и суфикс со континуативна видска вредност, *-ува*, се добива четириморфемска мултипликативна сложена семантема од прв степен - *йоиччукнува*. Коренската морфема го претставува еднократниот акт (моментот), префиксот ја рефлектира видската вредност на коренската морфема, односно има неутрализирана видска вредност, но внесува дополнително лексичко значење на вршење на дејството во мала мера, суфиксот со моментна видска вредност, исто така, само ја рефлектира видската вредност на коренската морфема, а континуативниот суфикс *-ува* го означува траењето на мултипликацијата на временскиот континуум. Семантемата е структурно четириморфемска, но не ја менува својата видска вредност –

¹³ За повеќезначноста на мултипликативните сложени семантеми од прв степен, в. В. Јанушева, 2011

¹⁴ Контекстот ја покажува ХВК чиј подреден настан е мултипликативниот интервал „поткашлува“, в. И. Пановска-Димкова, 2003

¹⁵ За суфиксите во МВК со моментна видска вредност, в. В. Јанушева, 2011

сложена семантема од прв степен со две автономни видски вредности - континуум и момент. Носители на видската вредност се коренската морфема со моментна видска вредност и суфиксот со континуативна видска вредност:

До-: модификациски > се додава уште нешто: додава нешто со плескање: *до-џлес-к-ува*; модификациски > крајна фаза од вршење на дејството (пред да се постигне определената цел): *до-џлес-к-ува*;

За-/с-: модификациски > почеток на дејството: *за-боц-к-ува*, *заврес-к-ува*, *за-драс-к-ува*, *за-дум-к-ува*, *за-мав-н-ува*, *за-мав-џ-ува*, *замлас-к-ува*, *за-оф-к-ува*, *за-џаџ-к-ува*, *за-џлис-к-ува*, *за-џлис-н-ува*, *за-џлес-к-ува*, *за-џрс-к-ува*, *за-џаџ-к-ува*, *за-џреј-к-ува*, *за-џрес-к-ува*, *за-џив-к-ува*, *за-џав-к-ува*, *з-џаз-н-ува*, *з-џров-џ-ува*, *з-џров-н-ува*: Го отвора устето, *замавнува* и се пика во мене. (НГ, 88); Му го поземам зборот на Никифора Абазовски, му ја продолжувам пофалбата и *зајлескувам* со рацете. (НГ, 124).

Из-: семантички празен: *из-вик-н-ува*; модификациски > целосност во вршење на дејството: *и-сеч-к-ува*, *и-скок-н-ува*, *ис-џлис-к-ува*, *ис-џрс-к-ува*, *и-сџис-к-ува*, *и-сџис-н-ува*.

На-: семантички празен: *на-џрс-к-ува*; мутациски > дејството се врши врз нешто: *на-џаз-н-ува*; мутациски: *на-вик-н-ува*, *на-џук-н-ува*: На сè така, полека се *навикнува*. (НГ, 27); модификациски > дејството се врши во мала мера: *на-кас-н-ува*, *на-бод-н-ува*: Само децата во плиткото...*набоднува* ракови... (Р, 7); модификациски > дејството се врши во голема мера: *на-драс-к-ува*, *на-оф-к-ува*, *на-џлес-к-ува*, *на-џлис-к-ува*, *на-чей-к-ува*.

Над-: модификациски > дејството се врши во повеќе од одреден степен: *наџ-куц-к-ува*.

О-, **Об-**, **Од-**: семантички празен: *од-ек-н-ува*; модификациски > целосност во извршување на дејството: *о-џрс-к-ува*; мутациски: *од-вик-н-ува*, *о-џлес-к-ува*, *оџ-чкрај-н-ува*; мутациски > насоченост (од некаде): *оџ-скок-н-ува*; модификациски > дејството се врши во мал степен: *од-мав-н-ува*, *о-џлес-к-ува*, *о-џрс-к-ува*.

По-: семантички празен: *џо-мрд-н-ува*, *џо-џолџ-н-ува*: Тие увца исто онака и се *џомрднува* како кога дува некое тивко ветре... (БД, 112); модификациски > дејството се врши во мала мера или извесно време (мултипликативна лимитативност): *џо-џук-н-ува*, *џо-свеч-к-ува*, *џо-сир-н-ува*, *џо-кас-н-ува*, *џо-клеп-н-ува*, *џо-клоц-н-ува*, *џо-клук-н-ува*, *џо-кој-н-ува*, *џо-мав-џ-ува*, *џо-скок-н-ува*.

Под-: семантички празен: *џод-џолџ-н-ува*, *џод-џреб-н-ува*, *џоџ-клеп-н-ува*, *џод-џдриџ-н-ува*; модификациски > дејството се врши во мала мера: *џод-блек-н-ува*, *џод-буц-н-ува*, *џод-бод-н-ува*, *џод-вик-н-ува*, *џод-џолџ-н-ува*, *џод-џреб-н-ува*, *џод-џриз-н-ува*, *џод-џдриџ-н-ува*, *џод-џсеџ-н-ува*, *џод-сир-к-ува*, *џод-сир-н-ува*, *џод-лав-н-ува*, *џод-мрд-н-ува*, *џод-риџ-н-ува*, *џоџ-кас-н-ува*, *џоџ-ким-н-ува*, *џоџ-клеп-н-ува*, *џоџ-*

клоц-н-ува, *џоџ-џлис-н-ува*, *џоџ-џлук-н-ува*, *џоџ-скок-н-ува*, *џоџ-џрџ-н-ува*, *џоџ-џрој-н-ува*, *џоџ-џуџ-н-ува*, *џоџ-чей-н-ува*, *џоџ-чук-н-ува*, *џоџ-шмрк-н-ува*, *џоџ-шџиџ-н-ува*, *џоџ-шум-н-ува*: Тој потпеваше и *џодриџнување* по ритмот на песната. (Р, 196); Дебелото капетанче *џоџскокнување* околу масата додека му ги поставуваше прашањата... (ЦС, 11); ...понекогаш толку силно *џодриџнување* што Скалумбакис уште посилно ја крваше раката... (ЦС, 45); На ширинката пред црквата...општинските метачи... ги *џоџчејнувааџ* со метлите ципите на калдрмата... (Р, 103); *Подриџнуваа* и викаа препалени... (Р, 111); И ќерамидите толку *џоџскокнуваа*... (Р, 141); Задоцнет пазарџија панично *џодбоднување* магаре. (Р, 109); Доне *џоџскокнување* околу врзолот луѓе... (ЦС, 49); ...од вратничката на разгорената печка, која баботеше и *џоџџлуснување* во металот што се усвитува. (БД, 11); И мојот спроводник почна да ме *џоџкошнува* пред себе. (НГ, 197); Имаше чувство со кое се *џоџџуџнува* по вратот коњот под тебе... (БД, 92); Тој цвака, а децата *џодџолџнувааџ*. (П, 84); Слушам, Чако *џодлавува*. (П, 194); Ракијата ме тера да *џодџдриџнувам*. (П, 240); Тоа голта млеко, а јас *џодџолџнувам* од среќа. (НГ, 88); Морнарите само си цукаат со устите, *џоџџукунувааџ* со јазикот. (НГ, 174); Оркестарот свири, а јас си *џоџџројнувам* со прстите, удирам на столот. (НГ, 227).

Про-: модификациски > површноост/мала мера на вршење на дејството: *џро-вик-н-ува*, *џро-џлес-к-ува*, *џро-џрс-к-ува*, *џро-кри-к-ува*: Се слушаше како понекогаш *џрокриџувааџ* гранките... (БД, 191); модификациски: голема мера на вршење на дејството: *џро-вик-н-ува*.

При-: модификациски > дејство што се врши во мала мера: *џри-кас-н-ува*, *џри-клеп-н-ува*, *џри-џлес-к-ува*.

Пре-: семантички празен: *џре-џолџ-н-ува*; мутациски > насоченост (дејството преминува преку нешто): *џре-риџ-н-ува*, *џре-скок-н-ува*; модификациски > повторно вршење на дејството: *џре-риџ-н-ува*, *џре-скок-н-ува*: ...а некој постојано...ги *џрескокнување* темелите... (БД, 97).

Раз-: мутациски > насоченост на различни страни: *раз-мав-џ-ува*, *раз-џлис-к-ува*, *раз-џрс-к-ува*, *раз-џук-н-ува*: Христос празниот ракав и досега го *размавџување*. (ЦС, 104); модификациски > дејството се врши во мала мера: *раз-кој-н-ува*; модификациски > почеток на дејство придружено со нијанса на засиленост: *раз-врес-к-ува*, *раз-врис-к-ува*, *раз-мав-џ-ува*, *раз-оф-к-ува*, *раз-џуф-к-ува*, *раз-џлес-к-ува*, *раз-џуџ-к-ува*, *раз-џрес-к-ува*.

С-: мутациски > *с-вик-н-ува*, *с-џлес-к-ува*; модификациски > почеток на дејството: *с-врес-к-ува*, *с-кри-к-ува*, *с-кри-н-ува*, *с-џлес-к-ува*, *с-џреј-к-ува*.

4. Заклучок

Мултипликативната видека конфигурација му припаѓа на сложеността на несвршен вид и означува дека се повторува, односно се мултипли-

цира моментот во дејството или во настанот сфатен како момент. МВК означува дека дејството фактички трае на временскиот континуум. Повторувањето, односно мултипликацијата на низата од моменти што го сочинуваат тоа дејство или повторувањето на низата настани сфатени како моменти, се случува во актуелно време. Ова е основната карактеристика што ја разликува МВК од ХВК¹⁶, која претставува можност дејството да се случи, а не фактичко траење на дејството на временскиот континуум и која се поврзува со исполнување на одреден услов.

Анализата ги прикажува моделите на префиксираните семанти кои покажуваат МВК – според структурната сложеност тие се триморфемски и четириморфемски, а според семантичката – сложени семанти од прв степен. Не постојат посебни формални показатели за семанти од овој тип.

Анализата покажува дека голем дел од овие семанти се појдовно мултипликативни, но, исто така, укажува и на повеќезначноста на мултипликативните префиксираните семанти, односно на можноста мултипликативната префиксирана семантика да биде употребена во атемпорален и во актуелен контекст, а, истовремено, и на важноста на контекстот и на меѓусебните релации на конфигурациите со доминантата континуум, во определување на припадноста на семантемата кон МВК и кон ХВК. Примерите покажуваат дека ХВК може да се надгради врз МВК - ако се случува Р, а Р е составено од истородни Р, Р, Р, ...: Кога и да легнам, нешто *зачукува* во дворот, а ги покажуваат и релациите со теличната и лимитативната видска конфигурација. Ова претставува јасен индикатор за сличностите, пред сè, меѓу префиксираните мултипликативни и префиксираните хабитуални семанти во однос на повторувањето во двете конфигурации и покажува дека се потребни натамошни испитувања за меѓусебните релации меѓу овие две конфигурации, како и за релациите на МВК со другите конфигурации.

Понатаму, анализата покажува дека видскиот момент кај префиксираните мултипликативни глаголски семанти се лоцира во коренската морфема, во суфиксот и во префиксот. Префиксите кај мултипликативните сложени семанти од прв степен, покрај тоа што ја рефлектираат видската вредност на коренската морфема и само структурно го зголемуваат бројот на морфемии од кои е составена семантемата, без да внесуваат дополнително значење и без да ја менуваат видската вредност на семантемата, имаат улога и на префикси-амалгами, мутациски или модификациски.

Преку анализата се покажува дека контекстот е значаен не само за одредување на припадноста на семантемата кон МВК или ХВК туку и за утврдување на улогата на префиксот-амалгам како модификациски или како мутациски.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА:

- Авилова, Н. С. 1976. *Вид глагола и семантика глаголногo слова*. Академия наук СССР, Институт русскогo языка, Издательство „Наука“, Москва.
- Антинучи, Ф, Геберт, Л. 1997 - Antinucci, F., Gebert, L. 1997. *Semantika aspektu czasownikowego. Studia gramatyczne*, I: 7-43.
- Бондарко, А. В. 1984. *Теория грамматического значения и аспектологические исследования*. Академия Наук СССР, Институт языкознания, Ленинград „Наука“, Ленинградское отделение.
- Бондарко, А. В. 1987. *Теория функциональной грамматики*. Академия Наук СССР, Институт языкознания, Ленинград „Наука“, Ленинградское отделение.
- Димитровски, Т, Корубин, Б. и Стаматоски Т. 1986. *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски јазик*, ред. Б. Конески. Скопје, Македонска книга и Графички завод „Гоце Делчев“.
- Јанушева, В. 2009. *Мултипликативната видска конфигурација во македонскиот јазик*. Скопје, докторска дисертација.
- Јанушева, В. 2011. *Мултипликативната видска конфигурација на сложените семанти од прв степен (сложеност од прво рамниште), во Зборник на трудови: Категории на глаголаката множественост во словенските и во несловенските јазици*. Скопје: Универзитет Св. Кирил и Методиј: 101-114.
- Каролак, С. 1994 - Karolak, S. 1994. *Le concept d' aspect et la structure notionnelle du verbe. Studia kognitywne*, I: 21-41.
- Каролак, С. 1995 - Karolak, S. 1995. *Понятийная и видовая структура глагола. Семантика и структура славянскогo вида I*: 93-112.
- Каролак, С. 1997 - Karolak, S. 1997. *Вид глагольной семантики и видовая деривация. Семантика и структура славянскогo вида II*: 97-110.
- Конески, Б. 1987. *Грамматика на македонскиот литературен јазик, дел I и II*. Скопје, Култура: 382-393.
- Конески, К. 1994. *Зборообразувањето и глаголскиот вид. Литературен збор*, 4-6: 17-26.
- Конески, К. 1999. *За македонскиот глагол*. Скопје, Детска радост.
- Минова-Гуркова, Л. 1994. *Синтакса на македонскиот сјандарген јазик*. Скопје, Радинг.
- Миркуловска, М. 1999. *Моментноста како темпорална карактеристика на глаголската лексема во Граматиката на Конески. Придонесот на Б. Конески за македонската култура, посебно издание*. Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје: 167-171.
- Пановска-Димкова, И. 2003. *Видската категорија хабитуалност во македонскиот јазик*. Скопје, докторска дисертација.

¹⁶ Кај двете конфигурации станува збор за различен вид повторување, в. И. Пановска-Димкова, 2003, и В. Јанушева, 2009, 2011

Пановска-Димкова, И. 2011. Сличности и разлики меѓу хабитуалната и мултипликативната видска конфигурација, во Зборник на трудови: *Категории на глаголската множественост во словенскиот и во несловенскиот јазик*. Скопје: Универзитет Св. Кирил и Методиј: 115-120.

Спасов, Љ. 1995. Од глаголскиот вид во македонскиот јазик. *Прилози на МАНУ*, XX, 1-2:207-214.

Спасов, Љ. 1997. Дефинициите на видските (аспектните) конфигурации во македонскиот јазик. *Предавања на 29 Меѓународен СМЈЛК*: 31-36.

Спасов, Љ. 1997. Од резултатите на истражувачкиот проект за глаголскиот вид во македонскиот јазик. *Прилози на МАНУ*, XXII, 1-2: 79-91.

Спасов, Љ. 2005. *Резултативната видска конфигурација во македонскиот јазик*. Во ракопис.

Спасов, Љ. 2011. Преглед на досегашните проучувања на резултативната видска конфигурација, во Зборник на трудови: *Категории на глаголската множественост во словенскиот и во несловенскиот јазик*. Скопје: Универзитет Св. Кирил и Методиј: 121-144.

Спасов, Љ. 2008. Дали постојат мултипликативни корени во изразувањето на видот во македонскиот стандарден јазик? *35 Научна конференција на МСМЈЛК*.

Тофоска, С. 1998. Механизми на генерирање на теличната конфигурација во македонскиот јазик. *Семантика и синтакса на словенскиот вид*, III: 123-134.

Храковски, В. С. 1989 - Храковский, В. С. 1989. Семантичките типови множества ситуациј и их естетсвената класификација. *Типологија итеративних конструкциј*. Академија Наук СССР, Институт за лингвистика, Ленинград „Наука“ Ленинградско отделение.

Скратеници: МВК - мултипликативна видска конфигурација; ХВК - хабитуална видска конфигурација; ТЛК - телична видска конфигурација; ЛВК - лимитативна видска конфигурација; П - „Пиреј“, ЦС - „Црно семе“, БД - „Белата долина“, ГВ - „Големата вода“, НТ - „Небесна Тимјановна“, Р - „Разбој“, Ш - „Шпиц“.

Бојан Пејчевски

ОД ПРОБЛЕМАТИКАТА НА РЕФЕРЕНЦИЈАЛНО УПОТРЕБЕНИТЕ НЕОПРЕДЕЛЕНИ ИМЕНСКИ СИНТАГМИ

1. Определените наспрема референцијално употребените неопределени именски синтагми.

Осврнувајќи се на разликите меѓу определените и референцијално употребените неопределени именски синтагми, уште во почетокот на својата Монографија посветена на определеноста, К. Лајонс (Lyons 1999, 1-3) забележува дека определената именска синтагма е поспецифична, поиндивидуализирана од неопределената, иако, што се однесува на зборувачот, двете реферираат на посебен, специфичен објект. Разликата се состои во тоа што референцијата на определената е усвоена и од адресатот, а не само од зборувачот (авторот на текстот). Додека во случаите со неопределени именски синтагми зборувачот е, а адресатот не е свесен за ентитетот на кој се реферира, свеста за референцијата на определените е споделена. Така, изнесувањето неопределена именска синтагма се врзува за контексти каде што референтот не е усвоен од адресатот, т.е. се воведува во неговото искуство¹.

Од забелешките на Лајонс произлегува дека идентификацијата на референтот во комуникацискиот акт не е условена само од сознанијата за референтот на зборувачот туку и на адресатот. За да има можност да го идентификува референтот, односно да изнесе определена именска синтагма, зборувачот треба да споделува со адресатот барем едно сознание за референтот, независно од тоа со колку располага.

Во тој поглед, Серл (Serl 1991, 146) поставува два нужни услови за успешна идентификација, т.е. за целосно усвоена референција. Прво, мора да постои само еден предмет (референт) за кој важи изрекувањето на изразот (именската синтагма), што е преформулација на неговата аксиома

¹ Она гледиште е во согласност со третманот на (не)определеноста во врска со (не)запознаеноста, според кој членот (како и определените именски синтагми воопшто) се употребува кога се сигнализира дека со референтот се запознаени и зборувачот и адресатот (сп. Lyons 1999, 3).